

**ИЗСЛЕДВАНЕ И КОМЕНТАР НА ИЗБРАНИ НЕТОЧНО
ПРЕДАДЕНИ НОРВЕЖКИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА
НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
ОТ СБОРНИКА „СЕВЕРНИ МОРСКИ НОВЕЛИ“**

Атанас Добрев
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

**STUDY AND COMMENTARY ON SELECTED
INCORRECTLY ADAPTED NORWEGIAN PROPER NAMES
IN BULGARIAN FROM THE ANTHOLOGY “NORTHERN
MARITIME NOVELLAS“**

Atanas Dobrev
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The current article deals with the problem of transcription, and more precisely – with the transcription of Norwegian proper names in Bulgarian, and features comments on the incorrect, in this writer's opinion, adaptation of some of them. For this purpose excerpted material from book XV of the series „World Maritime Novellas“ – „Northern Maritime Novellas“ under the editorship of Georgi Valchev is being used, dealing with the Norwegian part, translated by Elena Kisimova and Stoyan Ikonov respectively. In addition, certain features of the host language are mentioned, as well as the existence of traditionally established forms that deviate from today's rules of transcription.

Key words: transcription, transliteration, Norwegian proper names, „Northern Maritime Novellas“, Bulgarian language

В различни периоди от човешката история са се наблюдавали и различни принципи при транскрипцията на имената. В България например допреди малко повече от век е преобладавал културно-социалният подход на *одомашняването*, т.е. заместване на чуждото име със съответно българско, ако има такова, както и смисловият превод на имената, където това е било възможно, за който подход го-

вори и американският преводачев Лорънс Венути в книгата си „Преводачът е невидим: история на превода“¹ от 1995 г. Подобен принцип срещаме и при превода на приказки. По-рано преводачите са запазвали сюжета и атмосферата на приказката, но на езиково-стилистично ниво са влагали характерни изрази от българските народни приказки: *кралете са царе, принцовете – князе, а принцесите – царкини*. По този начин оригиналът се „сродява“ със стилистиката на езика на българската народна приказка – тип приспособяване към рецептивните възможности и езиковата компетентност на децата читатели. От днешна гледна точка обаче това е недопустимо.

Традиционното определение за този процес, което задава нормата не само, но най-вече в преводната дейност, четем при Л. Андрейчин: „Предаването на имена от една азбучна (писмена) система на друга, била тя по-далечна или по-близка, наричаме *транскрипция* („презаписване“)“ (Андрейчин, Вългенов, ред. 1974: 8). Днес езиковедите и преводачите се водят по звуковата форма на името – такава, каквато тя е за носителите на съответния език.

Друг тип подход, с който трябва да се съобразим при оценяването на преводни текстове, е разграничаването между транскрипция на думата и транслитерация, т.е. предаване на звуковия облик на името или на знаковото естество в неговото изписване. В книгата си „Българска транскрипция на немски имена“² Борис Парашкевов обръща внимание на важността на съобразяването с *фонетичните* и *графеморедните* особености на езика приемник, опасностите при приемането на името чрез друг език посредник и съществуването на традиционно установени форми, които се отклоняват от днешните правила за транскрипция.

По принцип тези правила са организирани на фонетична основа и са съставени така, че да бъдат максимално прости. Към стандартните системи за транскрибиране спада Международната фонетична азбука (IPA).

При транскрибиране на български език се стремим да предаваме звуковете от чуждите езици възможно най-точно, като тези, които не присъстват в българския език, се предават с най-близкото им българско съответствие. Утвърдените в българския език имена се запазват и не подлежат на транскрибиране: *Щирия*, а не нем. *Щайермарк*; *Ют-*

¹ Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995.

² Парашкевов, Б. *Българска транскрипция на немски имена*. София: Изток – Запад, 2015, 7 – 11.

ланд, а не дат. *Юлан*; *Вашигтон*, а не англ. *Уошингтън*; *Осло*, а не нор. *Ушлу* и др.

Съществуват някои общи проблемни места при транслитериранието. При предаването на гласните например това е наличието на фонологичното противопоставяне на кратки и дълги гласни в някои езици, каквото няма в българския. При Б. Парашкевов (Парашкевов 2015: 7 – 11), Л. Андрейчин (Андрейчин, Вългенов, ред. 1974: 11) и в Официален правописен речник на българския език (ОПРБЕ 2012: 30) ясно постулират, че съответните двойки от дълги и къси гласни трябва да се предават по един и същ начин на български език. По този въпрос има консенсус между специалистите.

Б. Парашкевов изразява скептицизъм относно транслитерациите, които се опитват да предадат дължината на гласния с две букви, донякъде и под влияние на немското изписване³ – пример за това са погрешни транскрипции от типа на *Aaxen* за *Aachen*.

Проблем представлява и изписването на двойни съгласни, което се явява в някои транскрипции под влияние на оригиналната графика, а отчасти заради влияние от руския език, където това е прието. В българския език това става само на морфемна граница, например нем. *Kirchheim* – *Кирххайм*.

Още през 1941 г., за да онагледя процеса на транслитерация, руската лингвистка Маргарита Матусевич⁴ дава за пример френската фамилия *Daudet*, която на руски се транскрибира *Додэ* (или *Доде*), защото съчетанието *au* на френски означава *o*, а краесловното *t* не се произнася. В случай на транслитерация фамилиното име щеше да се напише *Даудэт* (или *Даудет*), което не би било много правилно, като се има предвид фонетичната му реализация в оригиналния език.

Транслитерацията като подход се използва днес предимно при предаване на български имена (изписани на *кирилица*) със съответстващите им чужди графеми (най-често на *латиница*). За целта нормите се задават от *Закона за транслитерацията* (обн. – ДВ 2009/2019).

В настоящото изложение ще се занимаем с проблема за транскрипцията, и по-точно – с транскрипцията на норвежки собствени имена⁵ на български език, като ще коментирам неправилното според

³ Парашкевов, Б. *Българска транскрипция на немски имена*. София: Изток – Запад, 2015, 37 – 67.

⁴ Матусевич, М. *Введение в общую фонетику*. Москва: Учпедгиз, 1948, 106.

⁵ В изследването няма да бъдат включени срещащите се в книгата норвежки собствени имена с международен характер като *Helene* (*Хелене*), *Adam* (*Адам*), *Hans* (*Ханс*), както и норвежки собствени имена като *Bergen* (*Берген*), *Per* (*Пер*),

мен предаване на някои от тях. За целта използвам ексцерпиран материал от книга *XV* на поредицата „Световни морски новели“ – „Северни морски новели“⁶ под съставителството и редакцията на Георги Вълчев, като се занимавам с норвежката част, съответно преведена от Елена Кисимова и Стоян Икономов. За анализа на имената и тяхното подходящо предаване на български език се позовавам на непубликувания лекционен курс „Превод и терминология, принципи на транскрипцията“ с лектор гл. ас. д-р Владимир Найденов към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, предговора „Основни положения при изговора и транскрипцията на чужди собствени имена в българския език“ в сборника под редакцията на Любомир Андрейчин и Михаил Вългенов „Изговор и транскрипция на чуждите имена в българския език“, главата „Предаване на собствени имена от чужди езици в българския книжовен език“ от *Официален правописен речник на българския език*, както и на „Българска транскрипция на немски имена“ от Борис Парашкевов.

Първото име, което ще стане обект на наблюдение по описаните по-горе принципи, е това на прочутия норвежки писател *Alexander Kielland*, транскрибирано в книгата от Е. Кисимова като *Александър Хйеланд*.

Приемам предаването на *Alexander* с *Александър*, а не *Александер*, за уместно, защото в българския език формата на гръцкото име *Alexandros* се е утвърдила като *Александър* и се запазва по начина, по който е навлязла, без оглед на езика, от който се превежда⁷.

Избраният вариант *Хйеланд* за предаване на *Kielland* е неудачен, тъй като в него се откриват няколко неточности. Първо, защото противоречи на правилото, дадено в *Официален правописен речник на българския език* (ОПРБЕ 2012: 11 – 14), според което след съгласна никога не се пише <й>. Второ, защото краесловното <d> след <n> в норвежки по правило, както в случая, се пише, но не се изговаря, следователно не трябва да се предава на български, тъй като е част от диграфа <nd>, който от своя страна изразява фонемата /n/. Освен това началният диграф <kj / ki> отговаря на фонемата /ç/, която според норвежкото произношение може да се предаде на български с <x> или

Arne (*Арне*), *Karen* (*Карен*), които не създават проблеми за преводача при транскрибирането им на български език.

⁶ Вълчев, Г., ред. *Северни морски новели*. Варна: Книгоиздателство „Г. Бакалов“, 1978, 201 – 282.

⁷ Вж. например англ. *Александър Бел*, рус. *Александър Пушкин*, нем. *Александър фон Хумболт*.

<u>. Аз лично приемам предаването с <u> от гледна точка на норвежкото произношение за по-близко до днешното звучене. Ето защо предложеният от мен транскрибиран вариант на името е *Шелан*.

Името на друг известен норвежки писател, *Hans E. Kinck*, е предадено като *Ханс Е. Хинк*. Е. Кисимова и тук е избрала да изрази началната фонема /ç/, предавана с диграфа <kj / ki>, с <x> на български, като уместно е заменила двойната съгласна <ck> с единична <k>. Тук предложението ми за транскрибиране на името е *Шинк*.

Третото име, обект на тези наблюдения, е международното *Jakobine*, предадено като *Якобине* в новелата „Шкиперът Райершен“ от *Кнут Хамсун*. Е. Кисимова може да не е съобщила, че на норвежки графемата <o> в този случай изразява фонемата /u/, което изисква българската транскрипция на името да бъде с <y>, а не с <o>. Донякъде обаче този вариант може да бъде оправдан с редуцията на гласната /o/ в неударена позиция на български. Следователно съответната на валидните норми в България транскрипция на името е *Якубине*.

Отново в същата новела откриваме друго име, географското наименование *Ofoten*, предадено на български като *Уфотен*. Интересно е, че Е. Кисимова е предала първата норвежка графема <o> с <y> на български, а втората, която в този случай също отговаря на фонемата /u/, е предадена с <o>. Това показва непоследователност на решенията за транскрибиране от страна на преводача. Правилният вариант за транскрипция на името е *Уфутен*.

Следващото име, на което обръщаме внимание, е *Mikjel*, форма на мъжкото име *Mikael*, предадено на български с *Михйел* в новелата „Този лош навик ...“ от *Ханс Е. Шинк*. Както вече споменахме, в българския език не може да се пише <й> след съгласна. Очевидно Е. Кисимова е предала фонемата /ç/, изразена с диграфа <kj / ki>, с <xй> по подобие на вече обсъдения случай с *Хйеланд*. Ето защо, ако сме избрали да предаваме <kj / ki> с <x>, името на български трябва да бъде транскрибирано *Михел*, а ако сме избрали подхода с <u>, то следва да бъде *Мишел*.

В новелата „Когато Педер Сулберг се завърна у дома“ от *Петер Еге* срещаме женското норвежко име *Gunelie*, предадено на български с *Гюнели*. Тук преводачът е С. Икономов, който удачно е отразил фонемата /u/, отговаряща на норвежката графема <u>, и я е предал на български с <y>. Не е обърнал обаче внимание на краесловното неударено <e>, което за разлика от шведски на норвежки се произнася. Така правилното транскрибиране на името е *Гюнелие* (тук можем да дадем и пример с името на норвежката писателка *Amalie Skram*, чието

име се произнася с краесловното <e>, ето защо на български е уместно да се транскрибира като *Амалие Скрам*).

Името *Johan* (с близката по изписване форма *Johannes*) е често срещано в нордския ареал, но за разлика от немски, където началната графема <j> в комбинация с гласна <o> се предава с <йо> на български, на норвежки графемата <j> в съчетания с гласната /u/, предавана с <o>, на български се предава с <ю>. Следователно имената на двамата норвежки писатели *Johan Vojer* и *Johan Borgen*, чиито произведения са включени в книгата, предадени на български от С. Икономов и Е. Кисимова като *Йохан Бойер* и *Йохан Борген*, е уместно да се транскрибират на български като *Юхан Бойер* и *Юхан Борген* (с формата *Юхан* са транскрибирани имената им на руски език). На същия принцип фамиленото име *Johannsen* не трябва да се транскрибира като *Йохансен*, както е предадено в книгата, а като *Юхансен*.

В новелата „Рибари“ от *Юхан Бойер* срещаме друго характерно за Скандинавия име: *Anders*, предадено на български от С. Икономов като *Андерс*. За да транскрибираме правилно името на български език, можем да подходим по няколко начина:

1. Да предадем фонемата /n/, изразена с диграфа <nd>, само с едно <н> на български;
2. Да предадем фонемата /n/, изразена с диграфа <nd>, като запазим на български <нд>, защото не е в краесловие и в някои норвежки диалекти може да се произнесе с /nd/;
3. Да предадем буквеното съчетание <rs> само с чисто фонетичната му ретрофлексна реализация /ʂ/, като на български транскрибираме с <ш>;
4. Да предадем буквеното съчетание <rs>, запазвайки и /p/, с оглед на фонологичния строеж на името, като следователно се получава <рш>.

Поради факта че предадено по начини 1. и 3., името става съвсем неразпознаваемо за българския читател, бих предложил то да се транскрибира като *Андерш*, запазвайки фонемата /n/, изразена с диграфа <nd>, като <нд>, а буквеното съчетание <rs> предавам на български с <рш>. Аналогично фамилията *Andersen* се предава с *Андершен*.

Подобен проблем срещаме и с името *Lars* и фамилията *Larsen*, като тук за пример давам името на норвежкия писател *Robert Larsen*, предадено на български от Е. Кисимова като *Роберт Ларсен*. Случаят е същият като вече упоменатия *Anders*, затова и при *Larsen* би следвало буквеното съчетание <rs> да запази /p/ при транскрибирането си на български език и да не се предава единствено с фонетичната си реали-

зация /s/. Следователно по-адекватна в контекста на съвременната преводна практика в България би била транскрипция като *Ларш* и съответно *Ларшен*.

Тук обаче трябва да обърна внимание и на името *Robert*, чиято графема <o> в този случай изразява фонемата /u/, което изисква българската транскрипция на името да бъде с <y>, а не с <o>. В такъв случай името на писателя трябва да се транскрибира на български като *Руберт Ларшен*.

Още няколко неточно предадени имена откриваме в новелата „Крайт и началото“ от *Юхан Борген*. Първото от тях е географското наименование *Ålesund*, предадено от Е. Кисимова като *Олесюнд*. Тук виждаме, че преводачката уместно е предала фонемата /o/, изразена с норвежката графема <å>, като <o> на български и фонемата /u/, изразена на норвежки с графемата <u>, съответно като <ю> на български. Проблемът е при краесловния диграф <nd> (фонемата /n/) и по-точно с <d>, което, както вече споменахме, в норвежки се пише, но не се произнася. Следователно точната българска транскрипция на името трябва да бъде *Олесюн*.

Другото име, на което искам да обърна внимание, е географското наименование *Sandefjord*, предадено от Е. Кисимова като *Сандефйорд*. Тук преводачката не се е съобразила с няколко норми:

1. Изискването диграфът <nd> да се предаде на български само с едно <n>;
2. Споменатото правило, дадено в ОПРБЕ, според което след съгласна никога не се пише <й>;
3. Вече получилия гражданственост начин за предаване на *fjord* на български език като нарицателно име, а именно *фиорд*. Но това не означава, че същото важи за собствени имена, както е в случая, които невинаги се анализират.

Следователно едно правилно транскрибиране на *Sandefjord* би било *Санефюр*.

Третото име от тази новела е *Reinert*, предадено от Е. Кисимова като *Рейнерт*. Тук забележката ми е относно диграфа <ei>, изразяващ дифтонга /ej/, произнасян [æɪ], който, както от немски, трябва да се предава с <ай> на български според установената днес практика. Ето защо моят вариант за транскрипция на името е *Райнерт* (на същия принцип би следвало да постъпим и с името *Deinert*, предадено от Е. Кисимова като *Дейнерт* в новелата „Лоцманът се качва на борда“ от *Вигдис Стокелиен*. И тук правилното транскрибиране на български днес трябва да бъде с <ай> – *Дайнерт*).

Отново се връщам при *Руберт Ларшен* и новелата му „Пробойната“, където откриваме още две неточно предадени имена – *Syver* и *Olaf*, следователно предадени от Е. Кисимова като *Сювър* и *Олаф*. Тук преводачката уместно е предала норвежката графема <y> в *Syver*, изразяваща фонемата /y/, с <ю> на български език. Решението на преводачката да предаде норвежкия звук /ə/, алофон на фонемата /e/, предаван от норвежката графема <e>, с българската графема <ъ>, е фонетично обосновано, но противоречи на традицията за предаване на немското и норвежкото /ə/ на български език. Ето защо моят вариант за българска транскрипция на името е *Сювер*.

Проблемът с името *Olaf* е в началната графема <o>, която всъщност изразява фонемата /u/ и абстрахирайки се от немския вариант, който на български наистина би бил *Олаф*, трябва да транскрибираме норвежкия *Olaf* на български като *Улаф*, подобно на *Olsen* – *Улсен*.

Последното име, с което ще се занимавам, е на норвежкия писател и моряк *Gunnar Bull Gundersen*, предадено от Е. Кисимова като *Гюнар Бюл Гюндерсен*. Тук проблемно е предаването на фамилията. Както вече споменахме, фонемата /n/, изразена с диграфа <nd>, на български трябва да се предаде с едно <н>, а буквеното съчетание <rs> да се предаде съответно с <ри>. Ето защо правилната транскрипция на името трябва да бъде *Гюнар Бюл Гюнершен*.

След проведените от мен наблюдения на двадесет норвежки имена и тяхното транскрибиране на български език мога да твърдя, че у преводачите от норвежки има колебание за начина, по който трябва да се предават норвежките имена на български език. Това сочат например предаванията на норвежката графема <o> един път като <o>, а друг път като <y> (напр. *Уфотен*), неуместното предаване на графемите <ki / kj> и <nd> като <хй> и <нд> (напр. *Михйел*, *Сандефйорд*), както и на буквеното съчетание <rs> като <рс> (напр. *Ларс*). Интересно е обаче, че предаването на името *Lars* като *Ларш* на български език може да се наблюдава в по-нови преводи (напр. в „Берлинските тополи“ от Анне Б. Рагде⁸ и „Доплер“ от Ерлен Лу⁹), което пък от своя страна показва определена получена гражданственост на името.

Неправилността при предаване на имена от чужд език, още повече – от сравнително непознат за българския читател, какъвто е норвежкят, би могла да доведе до изменения в смисъла и оттам – в рецепцията на литературната творба, защото по един начин бихме възприели женското норвежко име *Wenche*, транскрибирано като *Венке* на

⁸ Рагде, А. Б. *Берлинските тополи*. София: Издателство „Дамян Яков“, 2008.

⁹ Лу, Е. *Доплер*. София: КВИЦ, 2021.

български (по този начин се запазва оригиналното скандинавско звучене), а по съвсем различен – като *Венче* (някакъв вид „побългаряване“, алюзия с българските имена *Венета* и *Невена*). Разбира се, под внимание трябва да се вземат и наложилите се вече именни варианти на български език, защото едва ли би било удачно да предаваме името *Knut Hamsun* от сега нататък като *Кнют Хамсун*, а не както е утвърдено – *Кнут Хамсун*. Ако по време на издаването на анализирания от мен книга предписания за предаването на норвежки собствени имена все още не са съществували или са били недостатъчни, днес това вече не е така, ето защо можем да се надяваме в бъдеще подобни колебания да бъдат сведени до минимум. Единствено при спазване на трайно валидните норми за предаване на чужди имена художественият превод предполага адекватна литературна рецепция, която не одомашнява, а напротив – отваря възможности за ново познание относно спецификите в чуждите култури. В същото време трайно прилаганите норми „синхронизират“ прочитите, без да изправят читателите пред постоянни колебания дали в различни текстове става въпрос за едно и също, или за различни явления, фигури, топоси и т.н. При съвременната литература, която е силно интертекстуална, стабилността при предаването на чужди имена гарантира по-адекватен прочит и по-дълбоко мрежово разбиране на съответната национална литература в контекста на световната.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин, Въгленов, ред. 1974:** Андрейчин, Л., Въгленов, М. (ред.). *Изговор и транскрипция на чуждите имена в българския език*. [Andreychin, L., Vaglenov, M., (red.). *Izgovor i transkriptsiya na chuzhdite imena v balgarskiya ezik.*] София: Наука и изкуство, 1974, 7 – 14.
- Венути 1995:** Venuti, L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge, 1995.
- Вълчев, ред. 1978:** Вълчев, Г. (ред.). *Северни морски новели*. [Valchev, G. (red.). *Severni morski noveli.*] Варна: Книгоиздателство „Г. Бакалов“, 1978, 201 – 282.
- Закона за транслитерацията – ДВ 2009/2019:** обн. ДВ бр. 19 от 13 март 2009, посл. пром. 2019.
- Лу 2021:** Лу, Е. *Доплер*. [Lu, E. *Dopler.*] София: КВЦ, 2021.

Матусевич 1948: Матусевич, М. *Введение в общую фонетику.* [Matusевич, M. Vvedenie v obshhuyu fonetiku.] Москва: Учпедгиз, 1948, 106.

Найденев 2019: Найденев, В. Непубликуван лекционен курс *Превод и терминология, принципи на транскрипцията.* [Naydenov, V. Nepublikuvan lektsionen kurs Prevod i terminologiya, printsipi na transkriptsiyata.] София, 2019.

ОПРБЕ 2012: *Официален правописен речник на българския език.* Българска академия на науките, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ [Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik. Balgarska akademiya na naukite, Institut za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“.] София: Просвета, 2012, 11 – 14, 30 – 36.

Парашкевов 2015: Парашкевов, Б. *Българска транскрипция на немски имена.* [Parashkevov, B. Balgarska transkriptsiya na nemski imena.] София: Изток – Запад, 2015, 7 – 11, 30 – 36, 37 – 67, 325 – 326.

Рагде 2008: Рагде, А. В. *Берлинските тополи.* [Ragde, A. V. Berlinskite topoli.] София: Издателство „Дамян Яков“, 2008.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Оригинално норвежко изписване	Старо изписване на български	Ново изписване на български
Alexander Kielland	Александър Хйеланд	Александър Шелан
Hans E. Kinck	Ханс Е. Хинк	Ханс Е. Шинк
Jakobine	Якобине	Якубине
Ofoten	Уфотен	Уфутен
Mikjel	Михйел	Мишел
Gunelie	Гюнели	Гюнелие
Johan	Йохан	Юхан
Johannsen	Йохансен	Юхансен
Anders	Андерс	Андерш
Andersen	Андерсен	Андершен
Lars	Ларс	Ларш
Larsen	Ларсен	Ларшен
Robert	Роберт	Руберт
Ålesund	Олесюнд	Олесюн

Sandefjord	Сандефйорд	Санефюр
Reinert	Рейнерт	Райнерт
Deinert	Дейнерт	Дайнерт
Syver	Сювър	Сювер
Olaf	Олаф	Улаф
Olsen	Олсен	Улсен
Gunnar Bull Gundersen	Гюнар Бюл Гюндерсен	Гюнар Бюл Гюнершен

**Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски“**

**НАУЧНИ ТРУДОВЕ
том 59, кн. 1, сб. А, 2021**

Филология

Предпечатна подготовка: Гергана Георгиева

Печат и подвързия: Пловдивско университетско издателство

Пловдив, 2022

ISSN 0861-0029